

RAVNOTEŽA U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Mazić, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:727733>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
STUDIJ RANOG I PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Paula Mazić

RAVNOTEŽA U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Završni rad

Split, 2024.

Odsjek za Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Predmet: Likovni izraz u ranom i predškolskom odgoju 2

RAVNOTEŽA U DJEČJEM LIKOVNOM IZRAZU

Studentica: Paula Mazić

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Marija Brajčić

SADRŽAJ

Sadržaj

1. UVOD	1
2. RAVNOTEŽA.....	2
2.1. POVIJEST	2
2.2. SIMETRIČNA RAVNOTEŽA	3
2.3. ASIMETRIČNA RAVNOTEŽA	4
2.4. OPTIČKA RAVNOTEŽA	4
3. SIMETRIJA.....	6
3.1. ZRCALJENJE	7
4. PERCEPCIJA.....	7
4.1. Čovjek – djeca od 2 do 4 god	7
4.2. Lice - djeca u dobi od 5 do 6 godina i starija	8
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	9
5.1. CILJ ISTRAŽIVANJA.....	9
5.2. POSTUPAK ISTRAŽIVANJA.....	9
5.3. UZORAK ISPITANIKA	10
6. REZULTATI I RASPRAVA	11
7. ANALIZA DJEČJIH RADOVA.....	15
7.1. Skupina dječjih radova sa nedovoljno razvijenim osjećajem za simetriju	15
7.2. Skupina dječjih radova sa djelomično razvijenim osjećajem za simetriju	18
7.3. Skupina radova sa razvijenim osjećajem za simetriju	21
8. ZAKLJUČAK	23
9. LITERATURA	24
10. SAŽETAK.....	25
11. SUMMARY	26

1. UVOD

Ravnoteža je temeljni princip u umjetnosti i dizajnu. Djeca od najranije dobi intuitivno teže simetričnoj ravnoteži, starija djeca postaju sve vještija u korištenju složenijih oblika ravnoteže. Istraživanje prepoznavanja simetrije u likovnim radovima među djecom usmjereno je na razumijevanje i shvaćanje kako se vizualna percepcija i estetska osjetljivost razvijaju u skladu s dječjim razvojem i dobi. Simetrija je jedan od ključnih principa vizualne kompozicije te se nalazi i u interpretaciji i stvaranju dječjih likovnih djela. Prema dosadašnjim istraživanjima djeca od najranije dobi razvijaju osjećaj za simetriju, no kasnije s vremenom razvijaju sve složenije sposobnosti za primjenu ravnoteže u svom likovnom stvaralaštvu. Razvoj prostorne svijesti i motoričkih vještina značajni su za integraciju u radu s djecom u bilo kojoj umjetnosti, a u ovom radu opisat će se korelacija s likovnom umjetnošću. Razumijevanje kako djeca razvijaju osjećaj za ravnotežu može pomoći u oblikovanju pedagoških pristupa u umjetničkom obrazovanju. Istraživanje opisano u radu ispituje utjecaj različitih faktora, poput vizualnih poticaja i kognitivnog razvoja na sposobnost djece da prepoznaju i prikažu simetriju u likovnim radovima. Kroz analizu dječjih radova i dječje odgovore na ponuđene predloške nastoji se razumjeti povezanost dječje dobi s osjećajem za simetriju.

2. RAVNOTEŽA

2.1. POVIJEST

Zapadni umjetnici cijene simetriju već dvije tisuće godina, od grčkog razdoblja pa nadalje. U kineskom slikarstvu asimetrija je poželjnija kompozicijska strategija od simetrije zbog važnosti negativnog prostora. Teorija dizajna objašnjava da popis osnova dizajna nije univerzalan niti fiksiran. Mijenja se tijekom vremena, odražavajući različite vrste umjetnosti i stilova. U izradi uzroka, ritam, ponavljanje i simetrija su više evidentni. Tijekom povijesti simetrija je postala samo jedna vrsta ravnoteže, dok je druga bila asimetrična ravnoteža, na koju je u početku utjecao japanski sastav.

Proučavanje simetrije je također vrlo važna tema i u mnogim područjima moderne matematike. Često se intuitivnom predodžbom o simetriji misli da su određeni oblici ili uzorci manje ili više simetrični od drugih. Kvadrat je u nekom smislu više simetričan od pravokutnika, koji je pak više simetričan od proizvoljnog četverostranog oblika. Mnogi ljudi imaju intuitivnu predodžbu o simetriji pa tako neki oblici izgledaju više simetrično od drugih. Postoje razne ideje, na primjer kao pitanje postoji li neki način da se precizira ideja da je pravilan peterkut više simetričan od jednakostraničnog trokuta ili da je krug više simetričan od pravilnog mnogokuta? Također, u dvodimenzionalnim geometrijskim oblicima možemo pronaći i zrcalnu refleksijsku simetriju. Drugim riječima, kroz razne oblike možemo povući liniju i reflektirati oblik kroz tu liniju bez promjene njegovog izgleda. To se naziva zrcalna refleksijska simetrija. Daljnje razmatranje jednakostraničnog trokuta pokazuje da zapravo postoje tri različite zrcalne linije kroz koje možemo reflektirati oblik bez promjene njegovog izgleda. Kad bi se trokut reflektirao kroz bilo koju drugu liniju, oblik bi kao cjelina izgledao drugačije. Rotacijska simetrija i simetrija zrcalne refleksije nisu isključive, a isti oblik može imati obje vrste simetrije. Jednostranični trokut ima i zrcalne refleksijske simetrije i rotacijske simetrije. Što se tiče rotacijske simetrije, na primjeru jednakostraničnog trokuta dokazuje se da rotacijom za 120, 240 ili 360 stupnjeva položaj trokuta ne mijenja, ako se trokut zaokrene za 31 ili 87 stupnjeva, dolazi do pomicanja donjeg ruba trokuta s ravne vodoravne linije..

Breslauer, Hublin, Zegnal Koretić (2014:14) definiraju ravnotežu: „sposobnost održavanja željenoga stava (položaja tijela) pod utjecajem gravitacije.“ Ravnoteža je vještina koja igra ključnu ulogu u motoričkom funkcioniranju ljudi. Prema Horvatu (2013), ravnoteža se može manifestirati na različite načine, uključujući statičku ravnotežu, održavanje tijela u stabilnom

položaju bez pomicanja nogu, i dinamičku ravnotežu tj. održavanje stabilnosti dok se tijelo kreće. Vježbe za razvijanje ravnoteže trebale bi započeti što ranije, kroz igre i aktivnosti prilagođene dobi i sposobnostima djece. Rezultati istraživanja koje je proveo Gismondi (1989) prema Roguljić (2015) pokazuju da djeca s nepravilnim držanjem tijela postižu znatno slabije rezultate na testovima ravnoteže, posebno u testovima gdje je isključen vizualni osjetilni sustav. Ovi nalazi ističu važnost vizualnog osjetilnog sustava u održavanju ravnoteže ljudskog tijela.

Ravnoteža je ujednačen odnos između lijeve i desne strane, kako navodi Jakubin (1999), te se ravnoteža u likovnom stvaranju i izražavanju dijeli na tri vrste: simetrična ravnoteža, asimetrična ravnoteža i optička ravnoteža.

2.2. SIMETRIČNA RAVNOTEŽA

Simetrična ravnoteža i simetrična kompozicija stvara se raspoređivanjem istih oblika, veličina i težina u istom razmaku od središnje osi. Prema Jakubin (1999) ona nastaje iz simetričnih ili zrcalnih kompozicijskih odnosa elemenata pa je tako drugi naziv i pravilna ili zrcalna ravnoteža. Dok prema Huzjak dolazimo do slične definicije simetrične ravnoteže: „lik koji se nalazi na lijevoj strani u potpunosti odgovara lik s desne strane (iako može promijeniti usmjereni). Također, razlikujemo više vrsta simetrija. Najpoznatije su: zrcaljenje (osna simetrija) sa zadanom osi simetrije, translacija sa zadanim vektorom, rotacija sa zadanim kutom, centralna simetrija sa zadanim centrom i druge.“ Huzjak (2008: 53)

Dječja ljuljačka, odnosno klackalica idealan je primjer simetrične ravnoteže. Ravnoteža se stvara kada se na oba kraja klackalice postavi jedno dijete iste veličine ili kada se na vagu postavi na oba kraja oblik iste težine i veličine. Simetrična ravnoteža daje osjećaj smirenosti, otmjenosti i dostojanstva, pa zbog takvog utjecaja naziva se i statička ravnoteža. Naime, poznato je da se korištenjem simetrije postiže se smirenost, uzvišenost, elegancija, ravnoteža i sklad dizajna, čime se može postići neželjeni dojam pasivnosti i statičnosti kompozicije. Nasuprot tome, asimetrični oblici bude doživljaje kretanja, nemira, dinamike i nesklada, te snažnije privlače pozornost promatrača. Simetrični oblici duže ostaju u sjećanju promatrača te bude u njemu osjećaje reda, harmonije i ljepote. Prema Budimir, Jelaska i Fotak (2017) upotreba simetrije stvara osjećaj smirenosti, ravnoteže i sklad dizajna, no time se također može dobiti osjećaj pasivnosti i statične kompozicije. Dok asimetrični oblici odaju doživljaj kretanja, dinamike, nemira i nesklada, a isto tako bolje će privući pozornost i pažnju

promatrača. Promatrač će s druge strane bolje i duže upamtiti simetriju, a također će i probuditi osjećaj reda, harmonije i ljepote. Iskusni dizajneri u svom radu ističu svoju poruku promatračima i korisnicima na način kombiniranja simetrije i asimetrije za što bolje postizanje uravnoteženosti dizajna. Budimir, Jelaska i Fotak (2017:31)

2.3. ASIMETRIČNA RAVNOTEŽA

Asimetrična ravnoteža stvara se rasporedom oblika različitih ili kontrastnih veličina i težina u različitim razmacima u odnosu na središnju os. Jakubin (1999) Dok prema Huzjak (2008) Asimetrična ravnoteža jednostavnije objašnjeno, količina na lijevoj strani odgovara količini na desnoj strani ($3=1+1+1$), a unatoč tome što odgovara količina, likovi su nejednake veličine i težine Također i za asimetričnu ravnotežu postoji primjer klackalice, a također na primjeru vage. Dakle, asimetrična ravnoteža prema Jakubin (1999) nastaje kada se na jednu stranu klackalice postavi odrasla osoba, a na drugu stranu klackalice troje djece koje stvaraju protutežu odrasloj osobi. Primjer vage objašnjava se kada na jednu stranu stavimo dva kilograma željeznog oblika a na drugi kraj dva kilograma drvenog oblika. Na taj način uspostavlja se ravnoteža, no veličine oblika su različite dok je težina jednaka. Također, kako navodi Jakubin (1999) na primjeru klackalice ravnoteža se uspostavlja s djecom različite veličine, ako jedno postavimo bliže središnjoj osi. Takve zakonitosti se između ostalog primjenjuju i u likovnom izražavanju pri stvaranju ravnoteže, na plohama i u prostorima. Kada se oblikuje na plohi, manji lik postavlja se uz krajnji rub plohe na kojoj se likovno oblikuje tako da bude protutežu većem liku koji je postavljen bliže središnjoj osi. Nasuprot simetriji, asimetrija djeluje nemirno i dinamično, pa tako nastaje i sam naziv dinamična ravnoteža. Također, često se spominju nazivi neformalna i nepravilna ravnoteža. Zasebno se promatraju kao kompozicijski odnosi i simetrija i asimetrija, dok se kompozicijski odnosi simetrije i asimetrije sa simetričnom i asimetričnom ravnotežom u svim svojim formalnim osobnostima podudaraju.

2.4. OPTIČKA RAVNOTEŽA

Optička ravnoteža razvija se gledajući određene međusobne odnose, djelovanje i položaje likovnih elemenata, pa nam se tako neki čine lakšim, neki težim, no nužno je za određivanje i uspostavljanje ravnoteže među njima promatrati: određen oblik, težišnu vrijednost i mjesto na plohi ili u prostoru. Pojedini oblik određuje svoju zamišljenu težinu, pa na taj način trokut

neće djelovati jednako teško kao i četverokut, unatoč tome što su iste veličine. Ako je trokutu vrh orijentiran prema gore, djelovat će lakše, te također svi obli oblici djeluju lakše od uglatih. Treba voditi računa o veličinama oblika za uspostavljanje optičke ravnoteže, pa tako oblik koji djeluje teže moraju u kompoziciji biti manji od oblika koji optički djeluju lakše. Osnovne boje kao crvena ili žuta smatraju se, tj. stvaraju doživljaj teže i dinamičnije od ostalih, odnosno sekundarnih, a naročito na tercijarne. Ponekad je dovoljna mrlja crvene i žute boje da uspostavi ravnotežu s velikim plohama sekundarnih i tercijarnih boja sa suprotne strane. Boje manjeg intenziteta djeluju lakše od boja većeg intenziteta, dok hladni tonovi djeluju lakše od toplih tonova. Vizualno djelovanje oblika, boja, svjetla i tame, te njihov smještaj na plohi ili u prostoru je vrlo važno da bi se uspostavila optička ravnoteža. Jakubin (1999) Prema Huzjak (2010) „Optička ravnoteža može se gledati samo vizualno, ne i matematički ili fizikalno. Određena je psihološkim dojmovima, ovisno o obliku, boji i mjestu u formatu. Trokut djeluje teže od četverokuta, obli oblici djeluju lakše od uglatih. Tople boje djeluju teže od hladnih, čiste teže od nečistih, svijetle teže od tamnih. To se naziva dinamikom boja.“ Huzjak (2008:53).

3. SIMETRIJA

Simetrični objekti, biljke i životinje prisutni su svuda oko nas, od najsitnijih atomskih čestica i molekula pa sve do beskonačnih prostranstava svemira. Kako navode Budimir, Jelaska i Fotak (2017), obična pahuljica snijega i kristali leda predstavljaju gotovo savršene primjere simetričnih struktura. Naranča prerezana na pola iznutra pokazuje savršenu rotacijsku simetriju, dok je crni morski jež sa svojim mnogobrojnim bodljama, koji obitava u Jadranskom moru, radijalno simetričan oko nekoliko osi simetrije. Pčelinje saće je gotovo savršen primjer oblika dobivenog višestrukom primjenom translacijske simetrije. Odražavanje planinskih vrhova na mirnoj površini jezera prikazuje očiglednost zrcalne simetrije. Svi navedeni primjeri daju uvid u čestu pojavu različitih simetričnih oblika u našem okruženju.

Simetrija je jedna od najvažnijih matematičkih ideja koja povezuje razna znanstvena područja kao što su fizika, kemija i biologija, ali se također pojavljuje u likovnoj i glazbenoj umjetnosti, kao i u arhitekturi. Postoje nebrojeni primjeri simetričnih objekata, reljefa, skulptura, kipova, građevina, glazbenih i likovnih djela koji su sastavni dio ljudske kulturne baštine svuda u svijetu. Pravilo simetrije zajedno sa zlatnim rezom jedno je od osnovnih načela kvalitetne kompozicije u grafičkom dizajnu. Zaključno, prema Budimir i sur. (2017), možemo vidjeti da pojam simetrije povezuje matematiku i druga znanstvena područja, uključujući grafičku tehnologiju, što zahtjeva interdisciplinarni pristup i suradnju znanstvenika iz različitih disciplina kako bi se ovaj fenomen kvalitetno istražio. Budimir, Jelaska, Fotak (2017)

Komponiranje se sastoji od usmjeravanja prostora i upravljanja vremenom. Prema Damjanov (1991) dok se istražuje pogledom, čitavim tijelom ili samo rukom na koji način se u djelu upravlja i zbiva usmjeravanje, dolazi do zakonitosti koje se nazivaju simetrijama. Također, smjer ima različitu količinu trajanja jer se izvode u različitim veličinama i omjerima, ali također na njih utječu i boja, svjetlost i međuodnosi. Ritam i simetrija su u odnosu mjera prostora i vremena, pa tako postoje dvije strane, počevši od prostora – simetrija, a polazeći od vremena – ritam.

3.1. ZRCALJENJE

Zrcaljenje kao zakon komponiranja očituje se u meksičkoj skulpturi iz XIII. ili XIV. Stoljeća. Na prvi pogled odmah se očituje zrcaljenje. Kako navodi Damjanov (1991), meksička skulptura je prikaz dvoglave zmije, dok su glave orijentirane jedna u lijevo a druga u desno. Prostor se oblikuje izjednačenjem usmjerenja ulijevo i udesno, a početak i kraj se međusobno zrcale, te se na taj način sugerira nepomičnost, dok se brzina sugerira sabitim izmjenjivanjem usmjerenja gore-dolje. Pogled se razapinje u beskonačnost te stvara dojam kao da brzina ispunjava nepomičnost, dok nepomičnost održava brzinu. Za razliku od meksičke skulpture u Mooreovoj Ležećoj figuri iz Zuricha simetrije nisu zakonitost komponiranja nego su kompozicijska načela za pojedinačne dijelove mase. Simetrične su tvorbe radi prožimajućeg pokreta bile prisiljene napustiti statičan sklad i otvoriti se međudjelovanju, na taj način otvoriti se djelovanju i napustiti početnu ravninu, zatim se oprostori u asimetričnu, organsku nadcjelinu nepredvidivih promjena usmjerenja, raznih omjera i individualiziranog ritma kretanja. Zaključno, umjetnost i umjetnička djela su simetričnošću ogled na način da predstavljaju uzor i vježbalište, kultiviranja ljudske osobnosti. Umjetničko djelo, kako navodi Damjanov (1991) nastaje kretnjom iznutra prema van. U doslovnom smislu bi to značilo od prvih namaza boje i prvih otisaka u glini nastat će dublji i skriveniji slojevi, a iz kasnijih vanjski i očitiji. U prenesenom značenju bi to objašnjavala teorija da ono što je unutra nepoznato i nevidljivo izaći će i postat će poznato i vidljivo u djelu. Iz tog razloga u događanju djela leži ključ čitava odgoja čovjekove pažnje na način mogućnosti mijenjanja smjera i ustrajanje u njemu.

4. PERCEPCIJA

4.1. Čovjek – djeca od 2 do 4 god

Djeca prvobitno stvaraju lik čovjeka i drugih živih bića sa sposobnošću kretanja izražavajući se krugom i linijama. Prema Belamarić (1987) naknadno, djeca uočavaju mogućnost percepcije živih bića. Kada djeca stvore prvi simbol za živa bića, nadograđuju ga dodavanjem manjih krugova. Linije predstavljaju ruke i noge, veliki krug predstavlja glavu a manji krugovi oči. Takav čovjek naziva se glavonogom. No, kako veliki krug nužno ne

predstavlja glavu već cjeloviti živi sustav, tako i manji krugovi ne predstavljaju oči već sposobnost i funkciju percipiranja.

Oči – u dječjem likovnom stvaranju oči predstavljaju sastavni dio percipiranja, pa često djeca crtaju jedno ili tri oka. Dijete zna da ljudi imaju po dva oka, no nije zainteresirano za njihov broj i opis, već ih doživljava kao sposobnost percipiranja, a način na koji se izražava jest krug, tj. jedan otvor koji predstavlja kanal kroz koji unutrašnje biće svijest prima informacije i podražaje iz vanjskog svijeta. Što se tiče dobi savladavanja percepcije, za određenu djecu je sposobnost percepcije vrlo važna tako da ju prikazuju rano, još dok čovjeka poimaju kao spiralu. Prihvatljivo je da djeca crtaju dva oka od početka svog likovnog stvaralaštva jer na taj način daju posebnost i vrijednost sposobnosti gledanja (vidu), iz razloga što su oči najvidljiviji i najizraženiji oblik pomoću kojeg percipiramo, a sukladno i s tim što stalno primjećuju da živa bića imaju po dva oka. Više nego što ta dva kruga izgledaju kao oči, važniji je njihov značaj sposobnosti i aktivnosti gledanja. Djeca u dobi od četiri i pol godine čovjeka “sastavlja“ od glave, tijela i udova, dok također uočava i kosu i usta, no za oči i dalje razmišlja kao o simbolima percepcije. Kako navodi Belamarić (1987) ukoliko dijete zacrni krugove, daje znak da ih vidi kao otvore prema unutra, točnije da ih doživljava kao kanale kojima izvanjska stvarnost postaje dostupna unutrašnjem biću.

Usta i nos – U dječjem likovnom stvaralaštvu doživljaj i crtanje usta i nosa se javlja nešto kasnije, što bi značilo da najmlađa djeca ne pokazuju skoro nikakav interes za usta. Simbol za usta većinom je krug ili neodređena mrlja, dok su horizontalna crta ili „nasmiješena“ usta djeci nepoznata i nametnuta od strane odraslih (zatvorena su i ne obavljaju svoju namjenu). Djeca prirodno ne crtaju takva „nasmiješena“ usta već su im ona nametnuta izravnim podučavanjem odraslih, prikazima iz crtića, slikama i ilustracijama iz slikovnica, tj. preuzimanjem tih shema i oblika od druge djece.

4.2. Lice - djeca u dobi od 5 do 6 godina i starija

U starijoj dobi djeca počinju raspoznavati boju, oblik i vrstu kose. Primjećuju šarenice u očima i usta mogu biti otvorena, zatvorena ili nasmiješena, sa zubima ili bez. Djeca opažaju i crtaju detalje, kao na primjer naočale ili brkove. Kada je djetetova pažnja usmjerena na lice čovjeka, uočava i najsitnije detalje poput bora, madeža, bubuljica. Zbir detalja često je istinit, opisuje osobu i može biti duhovit. Ukoliko se dijete zagleda u oči, uočava kako oko ima više dijelova i prepoznaje boju očiju. (Belamarić 1987)

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Polazeći od pojma ravnoteže kao jednog od elementa likovnog jezika, proveli smo istraživanje s djecom rane i predškolske dobi u Dječjim vrtićima „Bosiljak“ i „Maginja“ s 46 djece iz 3 predškolske skupine u razdoblju od ožujka do svibnja 2024 godine. Primijenjena je kvalitativna metodologija s akcentom na opservaciji analizi dječjih likovnih uradaka te metoda estetskog transfera.

5.1. CILJ ISTRAŽIVANJA

1. Utvrditi sposobnosti djece rane i predškolske dobi da uoče i interpretiraju ravnotežu s obzirom na dob
2. Uz pomoć predloška potaknuti bolje shvaćanje pojma ravnoteže kod djece

Hipoteze:

1. Djeca rane predškolske dobi uočavaju ravnotežu i simetriju a interpretiraju je u skladu sa svojim razvojnim mogućnostima
2. Djeca predškolske dobi bolje uočavaju i interpretiraju ravnotežu od djece mlađe dobi
3. Rad uz predložak koji se nudi djeci da bi interpretirala ravnotežu potiče uočavanje ravnoteže kod djece
4. Rad uz predložak potiče stvaranje zanimljivih i originalnih likovnih radova

5.2. POSTUPAK ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je započelo kroz suradnju s odgajateljicama koje su omogućile da se istraživanje odvija u njihovoj skupini, kao i prikupljanjem pristanka odnosno suglasnosti roditelja da se radovi njihove djece mogu koristiti za potrebe izrade završnog rada. U okviru istraživanja provedenog s djecom, rad se fokusirao na kreativne zadatke s tri različite teme: lice, list i leptir. Radi se o simetričnim oblicima te su s toga izabrani te teme. Istraživanje je uključilo tri skupine djece, pri čemu je svaka skupina radila na zadanoj temi. U sve tri skupine djeca su koristila crtačku tehniku drvenih boja. U prvoj skupini prikupljeno je 19 radova lica Fride

Kahlo u kojoj su djeca dobila ponuđeni predložak sa zalijepljenom polovinom lica na bijeli papir. Zadatak je bio dovršiti lice crtačkom tehnikom uz korištenje drvenih boja. Djeca su bila usmjerena na promatranje i reprodukciju ljudskog lica, proporcija i detalja, te je upotrijebljena metoda estetskog transfera. Drugoj skupini bio je ponuđen motiv lista te je sudjelovalo 14 djece u dobi od 3 do 7 godina. Djeci je bio ponuđen predložak s polovinom lista te je ova tema bila je usmjerena na promatranje prirode, konkretno oblika, boja i strukture lišća, te promatranje koliko djece u kojoj dobi uspijeva prepoznati i savladati simetriju u svom radu. Ovaj zadatak im je omogućio da povežu svoju kreativnost s opažanjima iz prirode. U trećoj skupini bio je ponuđen predložak s polovinom slike leptira te je sudjelovalo 14 djece. Ovaj zadatak je bio osmišljen kako bi potaknuo djecu na promatranje detalja i razvijanje osjećaja za simetriju i estetiku. Djeca su se nalazila u projektu leptira te je tema bila posebno obrađena cijeli tjedan u svibnju. S obzirom na to da su djeca bila dobro upoznata s temom leptira (građa krila, struktura leptira, raspored dijelova tijela), simetrija je bila bolje uočena nego kod ostale dvije skupine, a istraživanje se odlično uklopilo u projekt i dječje svakodnevne aktivnosti u vrtiću. Nakon što su radovi prikupljeni, uslijedila je opservacija i analiza radova. Radovi su podijeljeni u 3 skupine. Prva skupina je skupina radova s nedovoljno razvijenim osjećajem za simetriju, zatim druga, skupina radova s djelomično razvijenim osjećajem za simetriju i treća skupina radova s razvijenim osjećajem za simetriju. S obzirom na rezultate provjerili smo jesu li postavljene hipoteze s početka istraživanja istinite i ima li kakvih zanimljivih odstupanja.

5.3. UZORAK ISPITANIKA

Istraživanje se provelo individualno s odgajateljicama u prostorijama Dječjeg vrtića „Bosiljak“ u Splitu i „Maginja“ u Kaštel Sućurcu. Uzet je uzorak od 46 djece iz tri vrtićke skupine u dobi od tri, četiri, pet, šest i sedam godina čiji su se likovni radovi prikupljali u vremenskom periodu od ožujka do svibnja 2024 godine. Prosječna dob sudionika u istraživanju jest pet godina i šest mjeseci. Nakon što su dječji likovni radovi prikupljeni i opservirani podijeljeni su u 3 kategorije:

- Skupina dječjih radova s nedovoljno razvijenim osjećajem za simetriju
- Skupina dječjih radova s djelomično razvijenim osjećajem za simetriju
- Skupina dječjih radova s razvijenim osjećajem za simetriju

Svakoj od skupina dodijeljeni su kodovi, tako je skupini dječjih radova s nedovoljno razvijenim osjećajem za simetriju dodijeljen kod 0. Skupini dječjih radova s djelomično razvijenim osjećajem za simetriju dodijeljen je kod 1, a skupini dječjih radova s razvijenim osjećajem za simetriju dodijeljen je kod 2.

Kao mjerni instrumenti korišteni su dječji likovni radovi djece rane i predškolske dobi od tri, četiri, pet, šest i sedam godina koji su zbog svojih karakteristika svrstani u tri navedene skupine.

6. REZULTATI I RASPRAVA

Naziv tablice: Tablica 1. Procjena dječjih likovnih uradaka

KOD 0		KOD 1		KOD 2		Σ	
f	%	f	%	f	%	f	%
12	26,1%	27	58,7%	7	15,2%	46	100%

Kod 0- nedovoljno razvijen osjećaj za simetriju (12)

Devetoro djece koja su pokazala nedovoljno razvijen osjećaj za simetriju u svojim likovnim radovima u dobi su od tri do četiri godine, te troje starije djece, jedno od šest godina, drugo od šest godina i četiri mjeseca, te jedno od sedam godina i dva mjeseca.

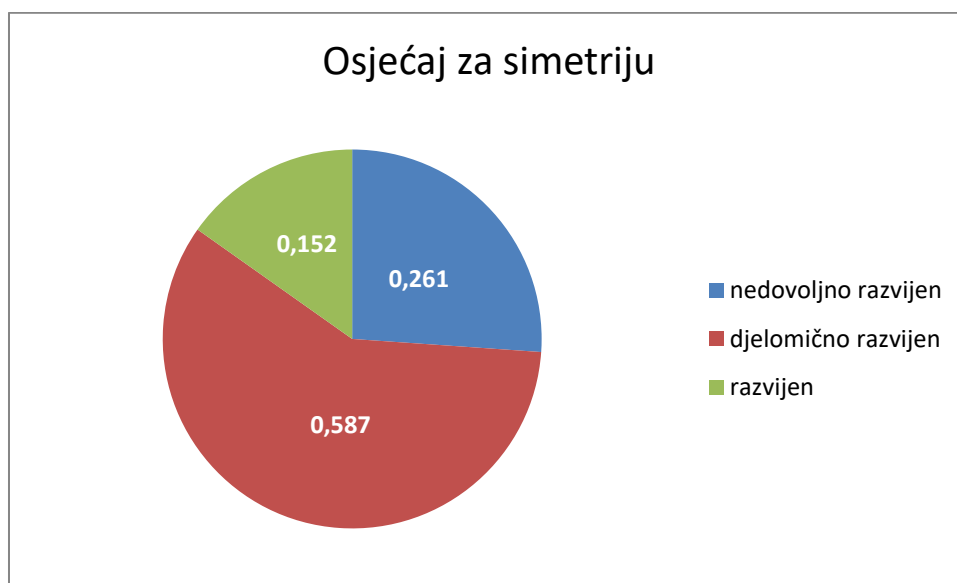
Kod 1 - djelomično razvijen osjećaj za simetriju (27)

25 djece koja imaju djelomično razvijen osjećaj za simetriju u svojim radovima imaju između pet i šest godina, jedno dijete od četiri godine i deset mjeseci te jedno dijete od četiri godine i šest mjeseci.

Kod 2 - razvijen osjećaj za simetriju (7)

Šestoro djece koja su u potpunosti razvila osjećaj za simetriju imaju između šest i sedam godina (predškolci) te samo jedno dijete od četiri godine i pet mjeseci.

Naziv grafa: Graf 1. Procjena dječjih likovnih uradaka

Tablica 1. prikazuje procjenu dječjih likovnih radova. Procjenjivanje je provedeno kroz promatranje i kategorizaciju radova u tri skupine: radovi s nedovoljno razvijenim osjećajem za simetriju, radovi s djelomično razvijenim osjećajem za simetriju, te radovi s potpuno razvijenim osjećajem za simetriju. Kategorizacija radova temelji se na određenim kriterijima i karakteristikama. Prva skupina s nedovoljno razvijenim osjećajem za kontrast broji dvanaestoro djece, što bi značilo da 26% djece nema razvijen osjećaj za simetriju. Uzimajući u obzir da je prosječna dob djece koja su sudjelovala u istraživanje pet godina i šest mjeseci hipoteza pod brojem dva „Djeca predškolske dobi bolje uočavaju i interpretiraju ravnotežu od djece mlađe dobi“ se potvrđuje jer je postotak (s obzirom na dob djece) očekivan, uz jedno odstupanje u kojem dijete u dobi od sedam godina i dva mjeseca nije razvilo osjećaj za simetriju. Druga skupina s djelomično razvijenim osjećajem za simetriju broji 27 djece, što potvrđuje da djeca teže prema poboljšanju likovnih sposobnosti i percepcije u starijoj dobi, zbog činjenice da su djeca prosječne dobi od pet godina i šest mjeseci, a djelomično je

savladalo simetriju 59% djece. Hipoteza 2 je potvrđena u slučaju djece koja su u potpunosti razvila osjećaj za simetriju, njih sedmero, od kojih su svi predškolci i jedno odstupanje djeteta u dobi od četiri godine i pet mjeseci.

Naziv tablice: Tablica 2. likovni radovi „list“

KOD 0		KOD 1		KOD 2		Σ	
f	%	f	%	f	%	f	%
5	38,5%	6	46,1%	2	15,4%	13	100%

Naziv tablice: Tablica 3. likovni radovi „lice“

KOD 0		KOD 1		KOD 2		Σ	
f	%	f	%	f	%	f	%
5	26,3%	13	68,4%	1	5,2%	19	100%

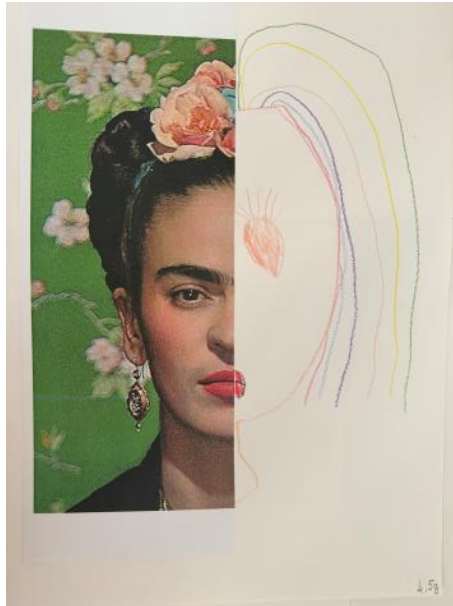
Naziv tablice: Tablica 4. likovni radovi „leptir“

KOD 0		KOD 1		KOD 2		Σ	
f	%	f	%	f	%	f	%
2	14,3%	8	57,1%	4	28,6%	14	100%

U tablici 2. , tablici 3. i tablici 4. prikazane su procjene dječjih likovnih uradaka po kodovima 0, 1 i 2, no raspoređeni su po motivu koji je bio ponuđen na predlošku. . U tablici 2. prikazani su rezultati radova s motivom lista u kojima vidimo da je mala razlika između koda 0 (nedovoljno razvijenog osjećaja za simetriju) i koda 1 (djelomično razvijen osjećaj za simetriju) što potvrđuje hipotezu 1: „Djeca rane predškolske dobi uočavaju ravnotežu i simetriju a interpretiraju je u skladu sa svojim razvojnim mogućnostima.“ Dok u tablici 3. Uočavamo najmanji postotak (5,2%) djece koja imaju u potpunosti razvijen osjećaj za simetriju, no velik broj djece (68,4) je pokazalo djelomično razvijen osjećaj za simetriju što potvrđuje hipotezu broj 4:“Rad uz predložak potiče stvaranje zanimljivih i originalnih likovnih radova.“ S obzirom na to da je lice svakidašnji motiv dječjeg likovnog stvaralaštva, djeca su potaknuta šarenim i detaljnim predloškom ostvarivala originalnost i individualno pristupali radu vlastitim idejama. U tablici 4. uočavamo veći postotak djece s razvijenim osjećajem za simetriju (28,6%) te kao i prije navedeno uočavamo dječje poznavanje strukture leptira od ranije, tj. od projekta koji se u trenutku provođenja ispitivanja provodio u skupini.

7. ANALIZA DJEČJIH RADOVA

7.1. Skupina dječjih radova sa nedovoljno razvijenim osjećajem za simetriju

Slika 1: lice (4,5 g.)

Dijete u dobi od četiri godine i šest mjeseci u manjoj mjeri uočava simetriju vanjskog oblika lica. Boje koje je dijete koristilo su kromatske, te tople (crvena i žuta) i hladne (plava, ljubičasta i zelena). Korišten je osnovni elementi forme, linija, koja oblikuje motiv lica, a u radu su po toku zakrivljene i uglate te predstavljaju lice, kosu i oči s trepavicama. Linije su okomite te djeluju suprotno vodoravnoj, rastu, uzdižu se, stoje uspravno, te su simbol rasta. Uloga linija u radu su obrisne tj. konturne te dijele oblike plohe od pozadine. Nadalje, linije u radu po karakteru su tanke i kontinuirane. Što se tiče ploha u radu uočen je oblik sličan krugu, koji simbolizira oko, te polukrug u kojem također nije uspostavljena simetrija lica. Usta su vrlo malo istaknuta, što je i u skladu s razvojnim fazom u kojoj se dijete u dobi od četiri godine nalazi, te nos nije u središtu interesa djeteta, dok ga dijete uopće nije nacrtalo.

Slika 2: list (3,10 g.)

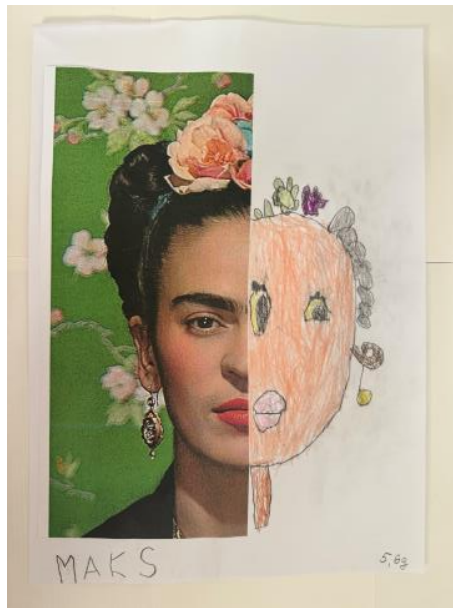
U likovnom radu djeteta od tri godine i deset mjeseci nije uočeno prepoznavanje simetrije lista. Dijete je koristilo primarne boje, hladnu boju (zeleno) i tople boje (žuta i crvena). Linije u radu su po toku ravne, uglate i zakrivljene, po karakteru tanke te po usmjerenju postoje tri okomite i jedna vodoravna linija. Uloga linija u radu su obrisne tj. konturne te dijele oblike plohe od pozadine, no očekivani rezultati dovršavanja simetričnog zrcaljenja lista nisu postignuti. Dijete pokazuje umijeće crtanja trokuta, koje se inače pojavljuje u kasnijoj dobi, oko 5 godina. Uočavamo i nacrtana dva kruga koji nisu prikazani na zadanom primjeru koje je dijete dobilo. U sredini crteža, blizu polovine dijete prikazuje polovicu lista koja je veća od ostalih likova na crtežu što može značiti superiornost ili pridodavanje važnosti istom. Prilikom prikaza tog lista dijete koristi šiljaste oblike koje i ispunjava zelenom bojom. No obrisne linije su žute kao i kod ponuđene slike polovine lista.

Slika 3: leptir (6 g.)

U likovnom radu djeteta od šest godina uočeno je djelomično prepoznavanje simetrije leptira. Obrisnom tj. konturnom linijom je izražen sličan oblik krila leptira, no dijete nije uočilo simetriju tj. zrcaljenje polovice krila leptira već su oblik i ploha samo precrtane s lijeve na desnu stranu. U radu su korištene hladne boje (plava i ljubičasta) i tople boje (crvena i ružičasta). Također, od očekivanih rezultata rada nije ostvareno ni izražavanje boja i crnih detalja na krilima, već je ponuđen predložak zanemaren te je dijete nacrtalo leptira po svojoj želji.

7.2. Skupina dječjih radova sa djelomično razvijenim osjećajem za simetriju

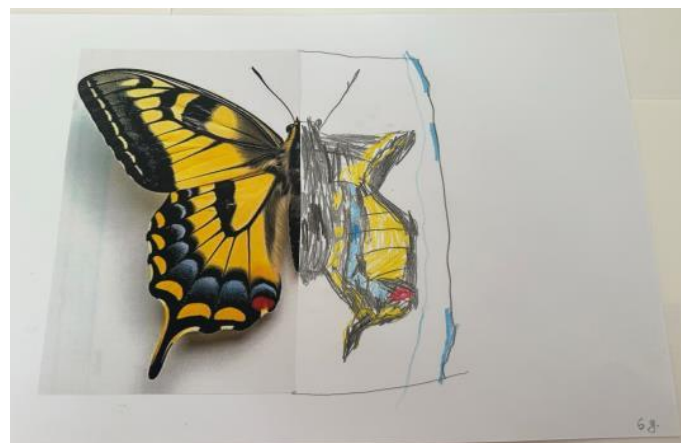
Slika 4: lice (5,6 g.)

Dijete u dobi od pet godina i šest mjeseci je djelomično simetrično dovršilo crtež te rad možemo tretirati kao samostalan crtež inspiriran ponuđenom lijevom polovinom lica, dok u drugim dijelovima crteža vidimo simetriju koje je htjelo prikazati.. Dijete je prikazalo polukrug koji bi zatvarao lice u cjelini, no u prikazu očiju i usta može se zaključiti da dijete nije koristilo načelo zrcaljenja već nacrtalo dva oka i cijela usta, zanemarujući oko s lijeve polovine. Dijete je uočilo uši, nakit, kosu te cvijeće kao najdetaljniji motiv na kosi. U radu nije prikazana zelena pozadina s cvijećem već je lice jedina ploha odvojena od bijele pozadine. Korištene su kromatske (narančasta, ljubičasta, žuta) boje i akromatske (crna i siva) boje.

Slika 5: list (4,10 g.)

Dijete od četiri godine i deset mjeseci je u radu djelomično savladalo simetriju. Veličina polovine lista i boje koje su korištene dobro upotpunjuju kompletnu sliku lista, te je dijete prepoznalo i nacrtalo žile crnim tankim linijama u raznim smjerovima. Korištene su tople boje (crvena, žuta, narančasta) te je čitava ploha ispunjena bojom. Boje su slobodno nanese s manje preciznosti, no dočaravaju osnovni dojam lista. Oblik lista i rubni dijelovi nisu simetrični ponuđenoj polovini, dijete ih je prikazalo oblina dok su s lijeve strane špicasti i izduženi. U radu je vidljiv prvi neuspjeli pokušaj dovršavanja lista koji je ostavljen u bijeloj boji (odmah uz os, tj. presjek) a je dijete nastavilo bojati nadesno od prvog pokušaja.

Slika 6: leptir (6 g.)

U radu je dijete u dobi od šest godina djelomično prepoznalo simetriju, dobro uočava detalje i boje, ali ne i simetriju.. Osnovne karakteristike leptira su jasno prepoznatljive. Detalji na krilima su pojednostavljeni. Boje koje je koristilo su tople (žuta, crveni detalj) te hladne (siva i plava). Leptir ima simetrična ticala, no proporcije krila nisu iste, također donje desno krilo

nije simetrično već precrtano s lijeve ponuđene polovine krila. Leptir ima tijelo znatno veće od predviđenog, a dijete je naglasilo i oko. Korištene su debele zakrivljene linije koje su obrisne linije oblika leptira, te tanku okomitu i dvije vodoravne linije kako bi naglasilo “okvir” u kojem se leptir nalazi. Dijete počinje prepoznavati oblik kvadrata u dobi od četiri godine i šest mjeseci. Točno je određena boja krila te detalji slično raspoređeni (postignuta osnovna simetrija), no nisu u potpunosti simetrični.

7.3. Skupina radova sa razvijenim osjećajem za simetriju

Slika 7: lice (6 g.)

Dijete u dobi od šest godina je u radu potpuno savladalo simetriju, pokazuje razumijevanje osnovnih proporcija lica. U radu su korištene kromatske (narančasta, crvena, ružičasta, plava) boja i akromatska (crna) boja. Dočarani su tonovi kože, usana, kose i odjeće. Dijete je prikazalo razvijen osjećaj za simetriju položajem obrva, oka, nosa, usta, vrata s dijelom odjeće, kose u potpunosti s detaljima cvijeća i naušnica na ušima. Oblik oka je ispravan te su obrve iste kao i na ponuđenoj lijevoj strani lica. Vrat i odjeća su u ravnini te tvore zrcalni luk gotovo jednak kao i na suprotnoj strani. Korištene su tanke, zakrivljene linije te su plohe u potpunosti ispunjene bojom. Nos je dovršen simetrično i uklapa se u cjelovit prikaz lica. Zelena pozadina nije prikazana. Crtež se nadopunjuje s fotografijom.

Slika 8: list (6,6 g.)

Dijete u dobi od šest godina i šest mjeseci ima razvijen osjećaj za simetriju, što prikazuje u navedenom radu. Korištene su tople boje (crvena, žuta, narančasta) te su dobro raspoređene u skladu s ponuđenom lijevom polovinom tako da se tonski upotpunjuju u cjelovitu sliku lista. Detalji su odlično izraženi tankim strukturnim linijama koje predstavljaju žile lista. Oblik je simetričan pa su vrhovi tanki i šiljasti, dok je središnji dio dovoljno širok i simetričan.

Slika 9: leptir (5,5 g.)

Dijete u dobi od pet godina i pet mjeseci ima razvijen osjećaj za simetriju. Leptir u radu ima simetrična krila, tijelo i ticala. Korištene su akromatske (žuta, plava, crvena) boje i crna akromatska boja. Proporcije krila leptira su uredne dok je tijelo u skladu s veličinom krila. Izduženi dio krila na donjoj polovini je simetrično prikazan te su crni detalji i pruge na krilima leptira vrlo izraženi. Linije su tanke i zakrivljene, po karakteru su strukturne. Ploha je omeđena obrisnim linijama i u potpunosti ispunjena bojama.

8. ZAKLJUČAK

Provedenim istraživanjem dolazimo do zaključka kako je osjećaj za simetriju u dječjem likovnom stvaralaštvu usko povezan s razvojnom fazom u kojoj se dijete nalazi i s dobi djece. Mlađa djeca teško razvijaju osjećaj za simetriju i teže harmoniji i stabilnosti, no ne razumiju i ne primjenjuju temeljno načelo simetrije te samim time potvrđuje se i hipoteza da starija djeca tj. djeca predškolske dobi bolje i lakše uočavaju i interpretiraju ravnotežu od djece mlađe dobi. Ostvarena je i hipoteza da rad uz predložak koji se nudi djeci da bi interpretirala ravnotežu potiče i samo uočavanje simetrije i asimetrije u radu. Djelomično je potvrđena hipoteza o stvaranju kreativnih i originalnih radova jer su neki radovi bili dosta slični, no bilo je i potpuno originalnih radova. Starija djeca imaju razvijen osjećaj za simetriju, te svoje radove koji su simetrični poboljšavaju ovisno o tome koliko im je motiv poznat, odnosno koliko su se puta susreli s određenim motivom i koliko je pojam svakidašnji. Integracijom ravnoteže u svoj rad s djecom poboljšavamo kvalitetu njihove motoričke sposobnosti, orijentacije i prostorne svijesti. Pružanjem djeci mogućnosti da stvaraju originalne radove poticajima poput opisanog u radu potičemo dječju kreativnost i stvaralaštvo. Djeca su imala vlastite percepcije na temu rada iako je svako dijete dobilo identičan predložak. Ovim načinom istraživanja smo također potakli dječje zanimanje za kulturu i običaje, upoznavanje s likovnim umjetnicima, prirodom, biljnim i životinjskim svijetom. U radu na istraživanju susrelo se s ograničenjem poput malog broja djece koja su sudjelovala, te uklapanje provođenja aktivnosti i istraživanja u tjedni raspored događanja u vrtiću. Također, odgajateljice su poticale djecu na „ispravne“ radove unatoč uputama da dijete slobodno stvara svoj rad po vlastitom nahođenju i želji. Djeca su bila ograničena vremenom zbog dnevnog rasporeda u vrtiću, no to ih nije ometalo da radove dovršavaju i drugim danima jer je tema ravnoteže u prostoru bila izrazito zanimljiva i poučna te integrirana u druge vrste aktivnosti, centre i igre. Također, odgajateljice su zainteresirane da se buduće istraživanje provodi na način izrade drugih simetričnih oblika iz prirode raznim prirodnim materijalima poput aktivnosti sakupljanja materijala od drva, plastike, tkanine itd. te izrade trodimenzionalnih predmeta i ispitivanje njihove ravnoteže.

9. LITERATURA

1. Belamarić, D. (1987). *Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece: knjiga za odgajatelje, roditelje, pedagoge, psihologe, psihijatre*. Zagreb: Školska knjiga
2. Breslauer N., Hublin T., Zegnal- Kuretić M. (2014). *Osnove kineziologije, priručnik za studente stručnog studija Menadžmenta turizma i sporta*, Čakovec 2014
3. Damjanov, J. (1981). *Likovna umjetnost: 1. dio*. Zagreb: Školska knjiga
4. Damjanov, J., & Janda, D. (1991). *Vizualni jezik i likovna umjetnost: uvod u likovno obrazovanje*. Školska knjiga.
5. Hrvatske, A. T. Z. *Zbornik radova, Tiskarstvo i dizajn 2017*
6. Huzjak, M. (2008). *Učimo gledati 1 - 4, priručnik za učitelje*. Zagreb: Školska knjiga
7. Jakubin, Marijan: *Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi*, Zagreb: Educa, 1999
8. Kim, N. (2006). A history of design theory in art education. *Journal of Aesthetic Education*, 40(2), 12-28.
9. Roguljić, V. (2015). *Mogućnost poboljšanja ravnoteže kod mladih nogometaša*. (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Kineziološki fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:117:526645>
10. Wandzurat, S., & Xiao, H. (2003). Symmetric quadrature rules on a triangle. *Computers & Mathematics with Applications*, 45(12), 1829-1840.

10. SAŽETAK

Simetrija se objašnjava kao jedan od ključnih elemenata dizajna, ali se naglašava da nije univerzalna, te da se mijenja kroz vrijeme, odražavajući različite umjetničke stilove. Istražuju se razne vrste simetrije, uključujući zrcalnu refleksijsku simetriju i rotacijsku simetriju, te kako se one primjenjuju u dvodimenzionalnim geometrijskim oblicima. Objašnjava se važnost ravnoteže, koja se dijeli na simetričnu, asimetričnu i optičku ravnotežu. Simetrična ravnoteža povezuje se s osjećajem smirenosti i stabilnosti, dok asimetrična ravnoteža stvara dojam dinamike i pokreta. Proučavanje simetrije i ravnoteže važno je ne samo u umjetnosti, već i u matematici, fizici, kemiji, te drugim znanstvenim disciplinama. Ravnoteža se povezuje s važnosti percepcije kod djece, posebno u njihovom likovnom stvaranju, gdje simetrija i ravnoteža igraju ključnu ulogu. Simetrija se povezuje s harmonijom i ljepotom, dok asimetrija donosi dinamiku i energiju, te sugerira da kombinacija oba koncepta može dovesti do uravnoteženog i skladnog dizajna.

Ključne riječi: asimetrija, ravnoteža, simetrija

11. SUMMARY

Symmetry is explained as one of the key elements of design, but it is emphasized that it is not universal, and that it changes over time, reflecting different artistic styles. Various types of symmetry are explored, including mirror reflection symmetry and rotational symmetry, and how they apply in two-dimensional geometric shapes. The importance of balance is explained, which is divided into symmetrical, asymmetrical and optical balance. Symmetrical balance is associated with a sense of calm and stability, while asymmetrical balance creates an impression of dynamism and movement. The study of symmetry and balance is important not only in art, but also in mathematics, physics, chemistry, and other scientific disciplines. Balance is associated with the importance of perception in children, especially in their artistic creation, where symmetry and balance play a key role. Symmetry is associated with harmony and beauty, while asymmetry brings dynamism and energy, suggesting that the combination of both concepts can lead to a balanced and harmonious design.

Key words: asymmetry, balance, symmetry

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Paula Marić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 10. rujna 2024

Potpis

Paula Marić

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: PAULA MAZIĆ

Naslov rada: RAVNOTEŽA U Dječjem LIKOVNOM
IZRAZU

Znanstveno područje i polje: Interdisciplinarno, obrazovne znanosti

Vrsta rada: Završni rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

izv. prof. dr. sc. Marija Brajčić

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

doc. dr. sc. Dubravka Kušćević
asistentica Mia Mijaljica

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane urednog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 10.09.2024.

Potpis studenta/studentice: Paula Mazić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.